

کرامت انسانی و فقه

«پیش نیازها، ظرفیت‌ها و چالش‌ها»

www.ketab.ir

حسین ناصری مقدم - عباسعلی سلطانی

(اعضاء هیأت علمی دانشگاه فردوسی مشهد)

سرشناسه	: ناصری مقدم، حسین، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: کرامت انسانی و فقه: پیش نیازها، ظرفیت‌ها و چالش‌ها/ حسین ناصری مقدم، عباسعلی سلطانی؛ ویراستار علمی هادی حاج‌زاده.
مشخصات نشر	: مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۳۳۰ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۵۰-۳-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: کرامت انسانی (فقه)
موضوع	: Dignity (Islamic law)
موضوع	: کرامت انسانی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Dignity -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: کرامت انسانی
موضوع	: Dignity
شناسه افزوده	: سلطانی، عباسعلی، ۱۳۴۱ -
شناسه افزوده	: حاج‌زاده، هادی، ۱۳۶۴ -، ویراستار
شناسه افزوده	: دانشگاه فردوسی مشهد. پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی
شناسه افزوده	: Ferdowsi University of Mashhad. Institute of Islamic Studies in the Humanities
رده بندی کنگره	: ۱۲/BP۲۵۴
رده بندی دیویی	: ۶۵۱/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۲۶۶۶۰۴

پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی

کرامت انسانی و فقه؛ پیش نیازها، ظرفیت‌ها و چالش‌ها

حسین ناصری مقدم، عباسعلی سلطانی (اعضاء هیأت علمی دانشگاه فردوسی مشهد)

ناشر: انتشارات پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی

ویراستار علمی: هادی حاج‌زاده

چاپ اول: ۱۳۹۹/۱۰۰ نسخه

قیمت: ۵۰,۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۵۰-۳-۴

چاپ و صحافی: چاپ آذین

تلفن و دورنگار پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی

ishm@um.ac.ir - ۳۸۸۰۴۸۵۰-۰۵۱ - ۳۸۸۰۷۳۲۸

فهرست مطالب

۱۵	..... سخن ناشر
۱۷	..... دیباچه نویسندگان
۲۱	..... مقدمه
۲۱	..... تبیین مسئله‌ی تحقیق
۲۴	..... پرسش‌های تحقیق
۲۵	..... اهمیت و ضرورت تحقیق
۲۶	..... ادبیات تحقیق
۲۷	..... ساختار تحقیق
۲۹	..... روش‌شناسی تحقیق
۳۰	..... تقاضا
۳۱	..... فصل اول: مبادی تصویری و تصدیقی
۳۱	..... مبحث اول: چیستی کرامت و واژه‌های مشابه
۳۱	..... گفتار اول: کرامت در لغت
۳۶	..... جمع‌بندی

۳۷	گفتار دوم: واژه‌های متشابه و متخالف
۳۷	بند اول: واژه‌های متشابه
۳۷	۱. مجد:
۳۸	۲. شرافت:
۳۸	۳. حرمت (احترام):
۴۰	۴. عزت:
۴۰	بند دوم: واژه‌های متخالف
۴۰	۱. هوان:
۴۱	۲. لثامت:
۴۲	۳. ذکت:
۴۳	۴. دنائت:
۴۳	گفتار سوم: کرامت در اصطلاح
۴۴	بند اول: کرامت در اصطلاح علم فلسفه
۴۸	بند سوم: کرامت در اخلاق و عرفان
۵۱	بند چهارم: کرامت در فقه
۵۳	بند پنجم: کرامت در حقوق موضوعه
۵۳	۱. اسناد بین‌المللی
۵۳	نخست. اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)
۵۴	دو. اسناد منطقی‌های حقوق بشر
۵	سه. اعلامیه حقوق بشر اسلامی
۷	۲. قوانین جمهوری اسلامی ایران
۰	جمع‌بندی
۱	مبحث دوم: انواع «کرامت انسان»
۱	گفتار اول: کرامت ذاتی و اکتسابی

۶۲	..... بند اول: کرامت ذاتی
۶۳	..... پرسش نخست:
۶۴	..... پرسش دوم:
۶۸	..... نکته نخست: کرامت انسان و معنای زندگی
۷۱	..... نکته دوم: مشکک بودن مفهوم کرامت انسان
۷۴	..... بند دوم: کرامت اکتسابی
۷۴	..... بند سوم: مبنای کرامت ذاتی و اکتسابی
۷۵	..... یکم. مبنای کرامت ذاتی
۸۰	..... دوم. مبنای کرامت اکتسابی
۸۱	..... ا. ایمان
۸۲	..... ب. تقوا و عمل صالح
۸۳	..... ت. معرفت و شناخت
۸۴	..... بند چهارم: حل تعارض
۸۷	..... گفتار دوم: کرامت فردی و اجتماعی
۸۸	..... مبحث سوم: خاستگاه کرامت انسان
۸۹	..... گفتار اول: خاستگاه کرامت انسانی در مکتب وحیانی
۹۱	..... بند اول: کرامت، حق یا حکم
۹۱	..... ۱. چیستی حق در لغت:
۹۲	..... ۲. چیستی حق در نگره‌ی فقیهان
۹۴	..... ۳. چیستی حق در عالم حقوق:
۹۵	..... ۴. چیستی حکم:
۹۶	..... بند دوم: تفاوت حق در امور عینی با اعتباری
۹۸	..... جمع‌بندی و تطبیق بحث بر کرامت انسان
۱۰۲	..... گفتار دوم: مکاتب دیگر

- ۱۰۲..... ۱. مکتب حقوق طبیعی
- ۱۰۲..... ا. تعریف حقوق طبیعی
- ۱۰۹..... ب. دیدگاه اسلام نسبت به حقوق طبیعی
- ۱۱۴..... ۲. مکتب پوزیتیوسم حقوقی
- ۱۱۴..... تطبیق بر موضوع کرامت
- ۱۱۷..... مبحث چهارم: مفهوم‌شناسی قاعده‌ی فقهی و مفاهیم مرتبط
- ۱۱۷..... گفتار اول: مسئله‌ی فقهی و تفاوت آن با قاعده فقهی
- ۱۱۸..... بند اول: تعریف مسئله فقهی
- ۱۱۸..... بند دوم: تفاوت مسئله‌ی فقهی با قاعده‌ی فقهی
- ۱۱۸..... گفتار دوم: تفاوت قاعده‌ی فقهی با مسئله‌ی اصولی
- ۱۲۰..... جمع‌بندی
- ۱۲۰..... مبحث پنجم: چیستی‌شناسی مقاصد شریعت، مصالح، علل و حکمت‌های احکام
- ۱۲۰..... گفتار اول: مقاصد شریعت
- ۱۲۰..... بند اول: تعریف مقاصد شریعت
- ۱۲۶..... بند دوم: تقسیم‌بندی‌های مقاصد شریعت
- ۱۲۶..... تقسیم اول
- ۱۲۶..... تقسیم دوم
- ۱۲۶..... تقسیم سوم
- ۱۲۶..... تقسیم چهارم
- ۱۲۷..... تقسیم پنجم
- ۱۲۷..... تقسیم ششم
- ۱۲۷..... بند سوم: انحصار مصادیق مقاصد
- ۱۳۱..... بند چهارم: راه‌های استکشاف مقاصد
- ۱۳۱..... روش اول: استقرا

۵۲	ب. حکم تکلیفی و وضعی.....
۵۶	ت. نتیجه.....
۵۸	بند دوم: کرامت به مثابه‌ی دلیل فقهاتی.....
۵۸	گفتار دوم: مستندات قاعده‌ی کرامت انسان.....
۵۸	بند اول: کتاب.....
۵۹	آیه نخست:.....
۵۹	کیفیت دلالت:.....
۶۰	آیه‌ی دوم.....
۶۱	کیفیت دلالت:.....
۶۲	آیات سوم، چهارم، پنجم و ششم.....
۶۴	آیه‌ی هفتم.....
۶۵	کیفیت دلالت.....
۶۵	آیه هشتم.....
۶۶	کیفیت دلالت.....
۶۷	آیه نهم.....
۶۸	کیفیت دلالت.....
۶۹	بند دوم: سنت.....
۷۴	بند سوم: قاعده‌ی لا ضرر.....
۷۴	کیفیت دلالت.....
۷۷	بند چهارم: اجماع.....
۷۸	بند پنجم: عقل.....
۷۸	۱. مستقل عقلی.....
۷۸	تقریر اول.....
۸۰	تقریر دوم.....

سخن ناشر

به نام خداوند جان آفرین حکیم سخن در زبان آفرین

بی تردید دانش فقه اصیل ترین، اصلی ترین و پررونق ترین دانش در حوزه تمدن اسلامی بوده و هست. این دانش با این پشتوانه‌ی سترگ، قرن‌های متمادی، یگانه نهاد و مرجع اداره‌ی جوامع اسلامی بوده و توانسته است به خوبی از عهده‌ی حل مشکلات مسلمانان برآید. با این همه در دو قرن اخیر، هم‌زمان با رشد و گسترش دانش حقوق در اروپا، افزون بر ورود فن‌آوری و زندگی غربی به کشورهای اسلامی، پای نظام‌های حقوقی غربی نیز کم‌کم به جوامع اسلامی باز شد و در این دوران فقه اسلامی با نظام‌های حقوقی دیگر، که قرن‌های طولانی در موطن خویش ره پیموده بودند، دچار تلاقی و مواجهه گردید. در پی سیطره سیاسی و تکنولوژیک جوامع غربی، دانش حقوق توانست حضور خود را در ممالک اسلامی، پر رنگ‌تر کند. این روند با آغاز جنبش مشروطه خواهی و تدوین قوانین جدید، سرعت گرفت و الگوها، قوانین ماهوی و شکلی غربی در قوانین مصوب ایران، حضوری آشکار و ملموس یافت.

گروه فقه و حقوق پژوهشکده‌ی مطالعات اسلامی در علوم انسانی با اهداف زیر، فعالیت خود را آغاز کرد:

- فراهم آوردن زمینه گسترش پژوهش‌های فقهی و حقوقی.
- ایجاد نهضت تولید علم و جنبش نرم‌افزاری در حیطه‌ی دانش‌های فقه و حقوق.

- ارائه‌ی نظریه‌های نوین در عرصه‌ی حقوق اسلامی.
- کمک به تقریب معرفت‌شناسانه‌ی دانش فقه و حقوق
- کمک به افزایش ظرفیت علمی فقه در جامعه.
- کمک به بالندگی، نو اندیشی و افزایش ظرفیت تخصصی فقه و حقوق اسلامی در فضای عمومی و نخبگانی جامعه.

این گروه که با توجه به ظرفیت‌های بالای حوزه‌ی علمیه‌ی مشهد مقدس و دانشگاه فردوسی مشهد، از توانمندی‌های بالفعل و بالقوه‌ای برخوردار است، توانست در مدت چهار سال از بدو تشکیل گام مؤثری در فراهم‌آوری دکترین‌های علمی در زمینه‌ی حقوق اسلامی بردارد که انتشار پنج کتاب از جمله‌ی این تلاش‌هاست.

کتاب «کرامت انسانی و فقه: پیش‌نیازها، ظرفیت‌ها و چالش‌ها» با رویکردی تطبیقی که به خامه‌ی اندیشمندان گرامی آقایان دکتر عباسعلی سلطانی و دکتر حسین ناصری مقدم -اعضای محترم هیأت علمی دانشگاه فردوسی مشهد- تألیف شده است، از آثار بسیار خوب و سودمند در عرصه‌ی فقه و حقوق می‌باشد که به زبان فارسی تدوین یافته است. از خداوند بزرگ توفیقات روزافزون برای مؤلفان محترم این اثر گرانسنگ خواستاریم.

پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی

دانشگاه فردوسی مشهد